

POSTANOWIENIE

Dnia 20 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Barbara Myszka

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku K. F.
przy uczestnictwie S. F.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 20 stycznia 2016 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika postępowania
od postanowienia Sądu Okręgowego w O.
z dnia 16 grudnia 2014 r.,

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie w zakresie rozstrzygnięcia zawartego w punktach pierwszym, drugim i czwartym i w tej części przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego,**
- 2. odrzuca skargę kasacyjną w pozostałej części.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 27 września 2013 r. Sąd Rejonowy w K. w sprawie o podział majątku wspólnego oddalił roszczenie o eksmisję K. F. z lokalu mieszkalnego w K. przy ul. K. [...], ustalił, że w skład majątku wspólnego o łącznej wartości 385 116,76 zł wchodzi prawo odrębnej własności wymienionego wyżej lokalu mieszkalnego o wartości 143 195 zł, spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego w K. przy ul. N. bez wartości, prawo własności nieruchomości gruntowej w K. o wartości 150 000 zł, prawo własności gaży położonych w K. przy ul. O. o wartości 19 435 zł i przy ul. K. o wartości 21 520 zł, określone ruchomości oraz środki finansowe zgromadzone na rachunkach bankowych wnioskodawczynie i uczestnika postępowania, dokonał podziału majątku wspólnego w ten sposób, że uczestnikowi postępowania przyznał prawo własności nieruchomości gruntowej, garażu przy ul. K., zestaw komputerowy, samochód dostawczy VW Transporter i zgromadzone na rachunku bankowym uczestnika środki finansowe, a wnioskodawczynie - pozostałe składki majątku wspólnego, zasądził od uczestnika postępowania na rzecz wnioskodawczynie 5 591,31 zł tytułem dopłaty do jego udziału w majątku wspólnym oraz wzajemnego rozliczenia nakładów i wydatków z majątku osobistego wnioskodawczynie na majątek wspólny, z majątku wspólnego na majątek osobisty wnioskodawczynie i na majątek osobisty uczestnika postępowania oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ustalił - poza przedstawionym wyżej składem majątku wspólnego - że spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego, którego wartość rynkowa wynosi 178 000 zł, jest obciążone kredytem zaciągniętym przez spółdzielnię na jego budowę w wysokości 195 505,48 zł. Wnioskodawczynie z tytułu czynszu za wynajęty w dniu 1 sierpnia 2009 r. garaż w K. przy ul. O., który wynosi 50 zł miesięcznie, osiągnęła do chwili orzekania dochód w wysokości 2450 zł. Wynajem mieszkania w K. przy ul. K., na podstawie umowy z dnia 6 marca 2012 r., przyniósł jej natomiast do chwili orzekania dochód w wysokości 1 800 zł; wcześniej z tytułu najmu tego mieszkania osiągnęła 3 600 zł dochodu. Po ustaniu wspólności majątkowej zarówno wnioskodawczynie, jak i uczestnik postępowania dokonali z majątku osobistego określonych nakładów na majątek wspólny.

Sąd Rejonowy oddalił przekazane mu do rozpoznania na podstawie art. 618 § 2 k.p.c. powództwo S. F. przeciwko K. F. o eksmisję z lokalu mieszkalnego w K. przy ul. K. [...], ponieważ pozwana wykazała, że przysługuje jej skuteczne wobec powoda uprawnienie do władania tym lokalem z tytułu prawa współwłasności. Zdaniem Sądu spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego nie przedstawia żadnej wartości, albowiem obciążenie z tytułu kosztów jego budowy przekracza ustaloną przez biegłego wartość rynkową mieszkania. Podkreślając, że o wyborze sposobie podziału majątku wspólnego decydują okoliczności sprawy, uznał, iż wnioskodawczyni należało przyznać te składniki majątku wspólnego, których domagała się we wniosku. Za przyznaniem uczestnikowi postępowania nieruchomości gruntowej w K. przemawiała natomiast okoliczność, że nieruchomość darowana obojgu małżonkom przez rodziców uczestnika postępowania stanowi tzw. ojcowiznę uczestnika i z tego powodu - wobec niemożności uwzględnienia jego wniosku, aby przyznać jej własność jego matce - powinna trafić do uczestnika. Opierając się na szczegółowo przedstawionych wyliczeniach, Sąd uznał, że wnioskodawczyni należy się od uczestnika postępowania 1 262,46 zł dopłaty z tytułu wyrównania udziału w majątku wspólnym i 4 328,85 zł z tytułu wzajemnego rozliczenia nakładów i wydatków z majątku osobistego wnioskodawczyni na majątek wspólny oraz z majątku wspólnego na majątek osobisty wnioskodawczyni i uczestnika postępowania.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w O. - na skutek apelacji uczestnika postępowania - zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że w pkt II. 2 określenie dotyczące wartości spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego „bez wartości” zastąpił zwrotem „o wartości 133 985,72 zł”, w pkt II podwyższył łączną wartości majątku wspólnego z kwoty 385 116,76 zł do kwoty 519 102,64 zł, w pkt III łączną wartość majątku przyznanego wnioskodawczyni podwyższył z kwoty 191 295,91 zł do kwoty 325 281,62 zł, w pkt IV zasądził od wnioskodawczyni na rzecz uczestnika postępowania kwotę 61 401,56 zł, płatną w terminie do 16 lutego 2015 r. wraz z ustawowymi odsetkami w wypadku opóźnienia w płatności, z tytułu dopłaty do udziału uczestnika postępowania w małżeńskim majątku dorobkowym oraz wzajemnego rozliczenia nakładów i wydatków z majątku osobistego wnioskodawczyni na majątek wspólny

oraz z majątku wspólnego na majątek osobisty wnioskodawczynie i uczestnika postępowania, oddalił dalej idącą apelację, oddalił zażalenie pełnomocnika uczestnika postępowania na koszty z tytułu nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu uczestnikowi postępowania i zniósł wzajemnie koszty postępowania apelacyjnego uczestników postępowania.

Sąd odwoławczy uzupełnił postępowanie dowodowe przez przeprowadzenie wywiadu w Spółdzielni Mieszkaniowej „D.” w K. na okoliczność zadłużenia dotyczącego spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego i ustalił, że według stanu na dzień 7 kwietnia 2014 r. wynosiło ono 194 732,88 zł, w tym 44 169,56 zł z tytułu skapitalizowanych odsetek od kredytu i 150 583,32 zł z tytułu odsetek budżetowych; do wykupienia mieszkania na własność, na zasadach określonych w ustawie z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (jedn. tekst Dz. U. z 2013 r., poz. 1222 ze zm.), wystarczyłoby jednak uiszczenie kwoty 44 669,28 zł. Opierając się na tych ustaleniach, Sąd uznał, że spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego ma wartość 133 985,72 zł (178 655 zł – 44 669,28 zł). W konsekwencji, niezbędna była zmiana postanowienia Sądu pierwszej instancji w zakresie dotyczącym ustalenia łącznej wartości majątku wspólnego, łącznej wartości składników tego majątku przyznanych na własność wnioskodawczynie oraz orzeczenia w przedmiocie dopłaty w celu wyrównania udziału w majątku wspólnym i wzajemnych rozliczeń nakładów i wydatków z majątku osobistego wnioskodawczynie na majątek wspólny i z majątku wspólnego na majątek osobisty wnioskodawczynie i uczestnika postępowania. W pozostałym zakresie Sąd Okręgowy podzielił ustalenia faktycznie i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach kasacyjnych, pełnomocnik uczestnika postępowania zarzucił naruszenia art. 210 zdanie pierwsze w związku z art. 212 § 2, art. 1035 k.c., art. 46 k.r.o. i art. 567 § 3 k.p.c. oraz art. 378 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Powołując się na te podstawy kasacyjne, wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 567 § 3 k.p.c. do postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku, tj. art. 680-689 k.p.c., przy czym do działu spadku stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące zniesienia współwłasności, a w szczególności art. 618 § 2 i 3 k.p.c. (art. 688 k.p.c.). Oznacza to, że w wyniku odesłania drugiego stopnia do postępowania o podział majątku wspólnego mają odpowiednie zastosowanie art. 617, art. 618 § 1, art. 619, art. 621-625 k.p.c.

Z przytoczonych przepisów wynika, że gdy wszyscy uczestnicy postępowania złożą zgodny wniosek, co do sposobu podziału majątku wspólnego, sąd wyda postanowienie odpowiadające treści wniosku, jeżeli projekt podziału nie sprzeciwia się prawu ani zasadom współżycia społecznego, ani też nie narusza w sposób rażący interesu osób uprawnionych (art. 622 § 2 w związku z art. 621 k.p.c.).

W sytuacji, w której nie ma zgodnego wniosku, co do sposobu podziału majątku wspólnego, pierwszeństwo ma sposób polegający na podziale tych składników majątkowych, które dają się podzielić (ich podział nie jest sprzeczny z przepisami ustawy lub ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem rzeczy i nie pociąga za sobą istotnej zmiany rzeczy lub znacznego zmniejszenia jej wartości), i przyznaniu przedmiotów majątkowych tak powstałych i składników majątkowych, które nie dają się podzielić, każdemu z małżonków stosownie do wielkości ich udziałów w majątku wspólnym (art. 211 k.c.). Jeżeli podział ten nie będzie w pełni odpowiadał wartości udziałów w majątku wspólnym, sąd zasądzi odpowiednią dopłatę od jednego z małżonków na rzecz drugiego z nich (art. 212 § 1 zdanie pierwsze k.c.).

Jeżeli opisany w powyższym akapicie sposób podziału majątku wspólnego nie jest możliwy lub celowy, sąd może wszystkie składniki majątku wspólnego przyznać jednemu z małżonków i zasądzić od niego na rzecz drugiego z nich spłatę, odpowiadającą wartości jego udziału w majątku wspólnym (art. 212 § 2 k.p.c.). Sąd może również dokonać - co ma jednak miejsce wyjątkowo i dotyczy zwykle nieruchomości - podziału majątku wspólnego przez sprzedaż składników majątku

stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (art. 212 § 2 in fine k.p.c.).

W literaturze i w orzecznictwie przyjmuje się zgodnie, że Kodeks cywilny preferuje zniesienie współwłasności przez podział rzeczy wspólnej. Wynika to wyraźnie z postanowień art. 211, art. 212 § 2 i art. 214 k.c. Jeżeli zniesienie współwłasności następuje na podstawie orzeczenia sądowego, sąd powinien więc przede wszystkim brać pod rozwagę ten sposób wyjścia ze wspólności, chyba że współwłaściciele żądają przyznania rzeczy wspólnej jednemu z nich w zamian za spłatę udziału albo sprzedania jej stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. W wypadku niezgłoszenia takich żądań, sąd powinien ustalić, czy istnieje fizyczna i prawna możliwość podziału, a dopiero, gdy podział jest niedopuszczalny - a przedmiotem podziału jest nieruchomości - znieść współwłasność w sposób określony w art. 212 § 2 bądź art. 214 k.c. (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1978 r., III CRN 214/78, nie publ., z dnia 15 czerwca 2000 r., II CKN 1061/98, nie publ. i z dnia 8 maja 2008 r., V CSK 14/08, nie publ.).

Z akt sprawy nie wynika, aby uczestnicy postępowania zgłosili zgodny wniosek co do podziału majątku wspólnego. W tej sytuacji pierwszeństwo miał sposób polegający na podziale tych składników majątkowych, które dają się podzielić i przyznaniu przedmiotów majątkowych tak powstałych i składników majątkowych, które nie dają się podzielić, każdemu z małżonków stosownie do wielkości ich udziałów w majątku wspólnym (art. 211 k.c.). Stosując ten sposób podziału, Sąd powinien mieć jednak na względzie całokształt okoliczności mających dla niego znaczenie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 2008 r., III CSK 10/08, nie publ.). Powinien też dążyć przy podziale do ukształtowania sytuacji prawnej i ekonomicznej współwłaścicieli w sposób zbliżony do stanu sprzed podziału, tylko wówczas będzie można bowiem stwierdzić, że należne udziały zostały przekształcone w inne prawa, a nie odjęte uprawnionym (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2000 r., IV CKN 1202/00, nie publ. i z dnia 15 marca 2013 r., V CSK 128/12, nie publ.). W postanowieniu z dnia 17 sierpnia 1982 r., III CRN 164/82, (nie publ.) Sąd Najwyższy wskazał, że w wypadku objętej podziałem majątku wspólnego nieruchomości mieszkalnej

sąd powinien zmierzać - jeżeli jest to możliwe w okolicznościach sprawy - do rozstrzygnięcia zapewniającego obu uczestnikom postępowania zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych.

Mając na względzie powyższe nie można odmówić racji skarżącemu, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z naruszeniem art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 212 § k.c., polegającym na nienależytym rozpoznaniu zarzutu apelacyjnego kwestionującego nieprzyznanie mu jednego z objętych podziałem mieszkań, w sytuacji, w której wnioskodawczyni jedno z tych mieszkań wynajmuje, a uczestnik postępowania nie ma zaspokojonych potrzeb mieszkaniowych. Dotykających skarżącego konsekwencji przyznania wnioskodawczyni obu należących do majątku wspólnego mieszkań nie dostrzegł Sąd pierwszej instancji. Uszły one także uwagi Sądu odwoławczego, mimo że apelujący w osobiście sporządzonej apelacji wyraźnie zarzucił, że rozstrzygnięcie dotyczące mieszkań pozbawiło go możliwości zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych. Wprawdzie nie przytoczył on naruszonych przepisów prawa, jednakże nie zwalniało to Sądu od dokonania materialnoprawnej oceny tego zarzutu (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji postanowienia (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).

kc